

УДК 811.162.1'367.622'373.613

Олена ВОЙЦЕВА
Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова

ЗАПОЗИЧЕННЯ В ЛЕКСИЦІ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядаються причини, шляхи і джерела запозичень у складі лексики водного господарства польської мови, які свідчать про динаміку її культурно-історичного розвитку.

Ключові слова: запозичення, польська мова, номінація, лексика водного господарства.

Reasons, ways and sources of borrowings in the composition of the vocabulary of aquatic economy of Polish language, testifying the dynamics of its cultural and historical development, are examined in the article.

Key words: borrowings, Polish language, nomination, vocabulary of aquatic economy.

Artykuł poświęcony jest przyczynom i źródłom zapożyczeń w zasobie leksyki gospodarki wodnej języka polskiego, które świadczą o dynamice jego rozwoju kulturowo-historycznego.

Słowa kluczowe: zapożyczenia, język polski, nominacja, leksyka gospodarki wodnej.

Історія становлення й розвитку термінології є проблемою світової науки, цивілізації, етнокультурної взаємодії народів. Одним зі способів поповнення корпусу водогосподарської лексики [ВГЛ] в польській мові є запозичення – «звернення до лексичного фонду інших мов для вираження нових понять, подальшої диференціації вже наявних і позначення невідомих раніше предметів (нерідко самі ці поняття й предмети стають відомими носіям даної мови лише внаслідок контактів з тими народами, з мов яких запозичуються відповідні слова)» [СЛТ: 150]. Запозичені слова включаються у мовлення та згодом асимілюються в системі мови-реципієнта. Оскільки запозичені слова належать до семантично і граматично немотивованих лексем, етимологічно непрозорих, їх ідентифікація пов'язана з певними труднощами психолінгвістичного характеру, які полягають у здатності «усвідомлення певного елемента мовної структури як чужорідного для неї на певному етапі розвитку» [1, 13; 5, 53].

Об'єктом нашого дослідження є прямі запозичення – іншомовні одиниці з матеріальною формою (звуковою або графічною) і семантикою слова-прототипу. Предметом є аналіз шляхів і джерел запозичень як свідків тривалих мовних контактів поляків з іншими народами. «Запозичення з давніх-давен оточували і оточують словникове ядро, праіндоевропейське, праслов'янське, і лексику, яка виникла на польському ґрунті» [13, 97].

Проблему запозичень досліджували вітчизняні й польські вчені: Л.В. Щерба, О.О. Потеб-

ня, І.І. Огієнко, О.О. Реформатський, В.В. Виноградов, Л.П. Крисін, В.В. Німчук, Ю.О. Жлуктенко, О. Брюкнер, С. Урбаньчик, Б. Дунай, Я. Сятковський, Х. Рибіцька, Я. Токарський, Б. Вальчак та ін. Неологізми-запозичення називають «словами-свідками», оскільки вони позначають інновації наукових, технічних винаходів, «фіксують різні стадії міжмовних контактів», наприклад, відображають певну цивілізаційну фазу у розвитку морської культури [18, 26, 72; 19, 109-112].

Термінологія водного господарства є однією з найдавніших у польській мові. З генетичного, структурно-семантичного погляду вона відзначається неоднорідністю та багатоджерельністю.

Протягом тривалого історичного розвитку від передісторичного етапу (IX/X ст.) до початку XXI ст. універсальним способом номінації нових спеціальних реалій водного господарства є запозичення термінів. Цей процес зумовлений практичною необхідністю заповнення термінологічних лакун з метою уникнення полісемії для розрізнення термінів з іншим набором семантичних ознак, а також для надання переваги однослівному терміну над полікомпонентним словосполученням. Зазначимо, що в певних випадках спостерігається надлишкове вживання іншомовних неологізмів, які згодом витісняють дублети питомого походження з активного лексичного фонду (*plet – tratwa* 'пліт', *jadro – żagiel* 'вітрило'). Від початків розвитку ВГЛ польської мови зазнавала іншомовних впливів з півночі, півдня, від західних і східних сусідів. Характер запозичень приналежність, швидкість проникнен-

ня були неоднаковими. Встановлено, що найчисленнішими є освоєні германські (скандинавські і західногерманські) запозичення, які увійшли до ВГЛ протягом XVII – XIX ст. У XX – на початку XXI ст. серед неологізмів переважають англіцизми. Іншомовні слова включаються у мовлення, згодом закріплюються, утворюють низку похідних слів, наприклад, *żagiel: żaglowy – żaglowiec – żaglowiosłowiec – żaglówka, maszt: masztowy – masztowiec, ster: sterować – sterowanie – sterowność – sterownica – sterowy*.

Об'єктивація фрагмента навколишньої дійсності, пов'язаного з діяльністю людини в галузі водного господарства, зокрема судноплавства, суднобудівництва, рибальства, могла відбуватися в умовах прямого (безпосереднього) контактування, що засвідчує фонетико-морфологічна варіативність спеціальних назв, зокрема, *kok* 'кухар на судні' < рос. *кок*, англ. *cook*, *kuk* < англ. *cook*, *bot* 'горизонтальна балка для розтягування нижнього краю вітрила, гік' < англ. *boom*, заст. *bum* < нім. *Baum*, *forman* заст. 'портовий вантажник' < нім. *Vorman*, *furman* < англ. *foreman* [MLM: 35, 121; WSWO: 1221].

Письмовим шляхом запозичено мовні одиниці, які транслітерувалися й утворили фонемну копію іншомовного терміна, наприклад, *kwadrant*, заст. *kwadrans* 'старовинний астрономічний прилад для вимірювання висот небесних світил' < лат. *quadrans* 'чверть, четверта частина', *seksant / seksans* 'кутомірний прилад, застосований у мореплавній і авіаційній астрономії, щоб визначити місцеположення судна чи літака' < лат. *sextans*, *sexstantis* 'шоста частина', *oktant* 'прилад зі шкалою-дугою 1/8 кола, яким вимірювали куту відстань між небесними світилами' < стлат. *octans*, *octantis* 'восьма частина' [WSWO: 713, 897, 1134]. Інколи встановити шляхи запозичення важко, оскільки нові лексеми можуть входити внаслідок прямих мовних контактів (*port* < лат. *portus*) і опосередкованих (запозичення другого, третього ступеня), змінювати первинну матеріальну оболонку, наприклад, *kolizja* 'корабельна аварія' < англ. *collizion* або фр. *collision*, лат. *collision*, *collido* 'стикаюсь' [WSWO: 645; MLM: 121, 216]. Протягом історичного розвитку до ВГЛ польської мови запозичувалися спеціальні слова з латинської, грецької, голландської, німецької, англійської та інших мов, які позначали нові назви плавальних засобів та їх конструкцію, назви риболовних знарядь, агентивно-професійні назви тощо. Для польської науково-технічної термінології латинська

і грецька мови були джерелом «книжної» лексики. Прямі або опосередковані запозичення з латинської мови поповнювали польську мову з передісторичної доби. Загалом у сучасній польській мові близько 10 тисяч запозичень латинського походження [13, 95; 4, 5].

Перша хвиля латинізмів увійшла до польської мови у X/XI ст. за чеським посередництвом, друга хвиля – у XVI – XVIII ст. Це слова, які позначають: назви плавальних засобів (*akacja* 'давньоримський одно- або двощогловий корабель з рейковим оснащенням' < лат. *acatum*, гр. *ακάτιον*, заст. *krajer / krejer* 'плоскодонне судно на Балтійському і Північному морях' (XIV – XIX ст.) < сдлат. *craiera*), назви конструкції плавальних засобів (*roztra* заст. 'прикраса у носовій частині судна' < лат. *rostrum* 'ніс корабля', *mesa / messa* 'кают-компанія' < нім. *Messe*, англ. *mess*, стфр. *mes* 'страва', лат. *missa* 'прислане з кухні'), назви виконавців дії (*korsarz* 'морській розбійник, пірат' < іт. *corsaro*, лат. *cursarius*, *curra* 'біг') [Sławski 2: 327; Brückner: 243, 258; SJP Dor. 3: 789, 1025; WSWO: 24, 390, 425, 811; 4, 339].

Грецьку мову в давній Речі Посполитій вивчали в єзуїтських колегіях, Краківській та Замоїській Академіях [15, 19]. Саме тому грецизми могли запозичуватися до польської мови не тільки опосередкованим, але й прямим шляхом. У ВГЛ польської мови вони функціонують у складі назв риболовних знарядь (*skipaś* 'різновид ставного невода' < рос. *скипачь*, тур. *kepasti*, *kebasdi*, *kepbasti*, *kepbasdi* 'подвійна сітка у риболовному знарядді', дгр. *σκεπάω* 'покривати, закривати'), назв конструкції плавальних засобів (*aflaston* заст. 'носова прикраса вітрильників' (близько 1500 р.) < гр. *ἀπλαστον* 'верхня, крива частина корми; галіон', *taran* 'підводна частина форштевня' < іт. *taranto*, гр. *ταράττο*, *tyfon* 'пристрій на маяках і плавальних засобах, який подає звукові сигнали під час туману' < гр. *Τυφών*) [NL: 645, 759; Sławski 2: 103; WSWO: 17; 2, 72]. Більшість лексем грецького походження, які поповнили мікрогрупу назв плавальних засобів, належать до архаїчної етнографічної лексики: *kadz* 'велика, дерев'яна посудина', заст. 'плавальний засіб' < лат. *cadus*, гр. *κάδιου* 'дзбан, відро', *galea / galija* < гр. *γαλέα*, *skedia* < гр. *σχεδίη*, *σχεδία* 'легке судно', *dromona / dromon* 'візантійський військовий весловий корабель' (V – VII ст.) < гр. *δρόμων*, *karawela* 'однощогловий вітрильник три- або чотирищогловий' (XV – XVIII ст.) < фр. *caravelle*, порт. *caravela*, лат. *carabus*, гр. *κάραβος* 'краб' [WSWO: 292, 602–603].

Запозичення з голландської мови (прямі або опосередковані через німецьку мову) є найчисленнішими у ВГЛ, адже у західнобалтійській сфері скандинавські традиції були вагомими. Голландизми переважають кількісно не тільки у судноплавній термінології польської мови, але й у російській, шведській, англійській, французькій. За підрахунками Й. ван Гіннекена морською номенклатурою європейських мов запозичено близько 2 тисяч термінів голландського походження [18, 75]. Перша хвиля голландизмів увійшла до ВГЛ польської мови у XIII – XV ст., друга, більш інтенсивна, – у XVII ст., третя – у XIX ст. Терміни голландського походження запозичувались унаслідок торговельних і мовних контактів між Польщею та ганзейським союзом.

Освоєння голландизмів відбувалося за посередництвом німецької у її середньонімецькому і середньовисхіднонімецькому варіантах [18, 103], наприклад, *dek* 'навісна палуба на морських або річкових суднах' < дн., гол. *dek*, каш. *däk*, *fokmaszt* < вн. *Fockmast*, гол. *fokkemast*, *bukszpryt* < нім. *Bugsprriet*, гол. *boegspriet*, *saling* < дн., гол. *zaling*. Голландизми поповнили такі мікрогрупи ВГЛ: назви плавальних засобів (заст. *buza* < дгол. *bussa*, *biüza*, заст. *fusta* < гол. *fust*), назви конструкції плавальних засобів (*trap*¹ 'сходи або драбина на плавальних засобах' < гол. *trap*, *szlupbelka* 'сталевий брус зігнутої форми, до якого підвішують шлюпки, щоб підняти їх на корабель (або спустити на воду)' < гол. *sloepbalk*, *sztormtrap* 'мотузяна драбинка з дерев'яними східцями, яку спускають за борт судна, щоб підняти людей з катера, шлюпок (або висадити на них)' < гол. *stormtrap*, *achterpik* / рідше *afterpik* 'крайній відсік кормового трюма на цивільному судні' < гол. *achterpiek*, *bojrep* 'трос, яким з'єднують буй з якорем' < гол. *boeireep*, *buchta*¹ 'канат (снасть), укладений кругами або вісітками' < гол. *bocht*, *falrep* 'трос, який застосовується замість поручнів у забортних трапах' < гол. *valreep*, *jufers* / *jufer* «металевий або дерев'яний пристрій з отворами для пропускання снастей, за допомогою якого натягують стоячий такелаж' < гол. *juffer(s)*, *rep*³ 'канат для з'єднання риболовних мереж' < гол. *reep*, *talrep* 'пристрій, призначений для протягування стоячого такелажу, леєрів, для закріплення різних предметів на палубі та у судових приміщеннях' < гол. *talreep*, *apsel* < гол. *aapzeil*, *lizel* < гол. *lijzel*, *braszpil* / *bratszpil* 'лебідка на судні, якою вибирають якір' < гол. *braadspil*, *werp* 'допоміжний завозний судновий якір' < гол. *werp* (*anker*)

[WSWO: 7, 168, 180, 373, 1058, 1217, 1221, 1276, 1323; MLM: 105].

Опосередкований характер голландських запозичень (через німецьку й російську мови) у другій половині XIX – поч. XX ст. пояснюється тим, що морську освіту і практику польські моряки отримували в російському, німецькому (пруському) і австро-угорському флотах. «Однак там, де перебував польський моряк, всюди залишалася частина польської душі; його подорожі й думки належали до традицій польського моря» (К. Порембський) [21, 30 - 31]. Важливою рисою цих мовних одиниць є так звана «славізація», завдяки якій вони легше адаптувались на ґрунті польської мови [12, 150]: *baken* / *bakan* 'плавучий навігаційний знак, який встановлюють на якорі, щоб позначити небезпечні для судноплавства місця; фарватер' < рос, гол. *baken* (XVIII ст.), *grotmaszt* 'найнижче вітрило на другій від носа судна щоглі' < рос. *грот-мачта*, гол. *groot-mast*, *bramsel* 'третє вітрило знизу коліна щогли вітрильного судна' < рос. *брамсель*, гол. *bramzeil*, *jut* 'кормова частина палуби корабля від грот-щогли (або від кормової рубки) до ахтерштевня' < рос. *юм*, гол. *gjut*, *bras(y)* 'снасть на кінцях рея, призначена для обертання його у горизонтальній площині' < рос. *брас*, гол. *bras*, *szpangont* 'поперечна балка корпусу судна або літального апарата, до якої кріплять стрингери та обшивку' < рос. *шпангоут*, гол. *szpangont*, *fal* 'трос, канат для піднімання на судні вітрил, прапорів, сигналів' < рос. *фал* < гол. *val* [WSWO: 131, 466, 174, 175, 374].

Значна частина термінів голландського походження застаріла внаслідок модернізації галузі водного господарства, виходу з ужитку плавальних засобів вітрильного і парового флоту (*plejta* / *fleuta* / *fleuta* заст. 'плавальний засіб' < гол. *pleit*) або перейшла до мікрогрупи назв, які позначають конструкцію яхт (*nok* 'кінцева частина горизонтальних або похилених рангоутних дерев' < гол., *gafel* 'дерев'яний похилий брус' < гол. *gaffel*, *raksa* 'кільце з гаком для підняття або спускання вітрил' < гол. *raks*) [MLM: 75, 181, 230, 84; WSWO: 880, 429, 1058].

На термінологію водного господарства польської мови вплинули прямі й опосередковані запозичення з німецької мови, зокрема, перша хвиля увійшла у XIII – XVI ст., друга – у XVII – поч. XX ст. (переважно безпосереднім шляхом – *maszt*, *żagiel*, *burta*, *reja*, *sztaksel*) або за посередництвом скандинавських мов з кашубських діалектів, у яких терміни німецького походження функціонують з XIII ст. [13,

94; 12, 148; 20, 177; 17, 8]. Морські контакти південь — північ здійснювались опосередкованим шляхом через західногерманські мови (англосаксонську, середньоанглійську, нижньонімецьку) і північногерманські (датську, шведську, норвезьку, ісландську). Як переконливо доводить Я. Ожджинський, через старонімецьку мову до польської мови входили латинські й німецькі спеціальні слова з території гирла Рейну: *plichta* 'передня частина корабля', 'частина палуби над форштевнем', 'приміщення під палубою для екіпажу' (< стфриз. *Plicht*, дн. або гол. *plicht*), каш. *plahta*, *plixta* 'мостик на носі човна' [18, 57, 69, 70].

Зі старонімецької мови поширювалися терміни, вживані в мовленні моряків, які плавали на Балтійському морі: *baka* 'плавучий навігаційний знак' < прус., нім. або сдн. *bāke* 'освітлювальний вогонь', лат. *būcina* 'сигнальний горн', стфриз. *bāken*, *bēken*, каш. *baka* 'знак для мореплавців', *kapar* / *kapr* 'особа, яка мала дозвіл уряду на захоплення суден противника; морський розбійник', 'судно, що займається каперством' (з 1776 р.) < гол. *kapar*, фриз. *kapen* 'забирати, вкрасти' [WSWO: 597]. Крім того, зі старонімецьких діалектів запозичено розповсюджені у XII – XVIII ст. на Балтійському морі назви таких плавальних засобів: *koga* / рідше *kogga* 'вітрильне торговельне судно' (XII – XV ст.) < нім. *Kogge*, сдн. *kogge* або лат. *cogga*, стфриз. *cogge*, *holk* 'вітрильник, різновид караки' (XIV – XVI ст.) < слат. *hulkús*, гр. *χολκάς* 'буксирний корабель', стфриз. *hulgue* [SK Pob: 79; Sławski 2: 327; WSWO: 639, 508; MLM: 95].

Активізація німецько-польських мовних контактів спостерігається у XIV ст. внаслідок колонізації польських міст, імміграції німецьких феодалів до Польщі, поширення магдебурзького права (протягом 1237–1243 рр. магдебурзьке право отримує Щецин, а у 1261 р. – Гданськ), розвитку шляхетського господарства, цехових, купецьких і ремісницьких організацій [9, 16–18; 14, 419]. «Знання німецької мови в цей час було звичним. Польські міщани, купці користувалися нею для налагодження торговельно-організаційних і товариських контактів. Шляхта вивчала німецьку мову під час навчання в німецьких університетах, користувалася нею в процесі торговельної діяльності, зокрема продажу збіжжя в Гданську» [11, 149]. Визначна риса німецьких запозичень – зв'язок із практичним життям, з господарчою діяльністю. Терміни німецького походження витісняють питомі слова або конкурують з

ними на основі опозиції річковий – морський (*jadro* – *żagiel*, *kleń* – *bak*). На початку XX ст. у професіональному колективі плотарів, рибалок, моряків германізм вважаються більш престижними порівняно з питомою лексикою [16, 33; 12, 148]. Значна кількість термінів, запозичених з німецької і голландської мов, повністю освоєні у ВГЛ польської мови: *falszburta* 'легкий сталевий пояс (продовження бортової обшивки судна) вище верхньої палуби для відгородження від хвиль' < нім. *Falschbord*, *sztafok* < нім. *Stagfock*, *sztag* 'снасть стоячого такелажу, яка утримує щогли, стеньги, бугшприт спереду в діаметральній площині' < сдн. *stag* або < рос. *umaг*, гол. *stag*), *gording* 'снасть, якою вітрила підтягують до реї' < дн. *görding*, *gördingen*, нім. *Gording* [WSWO: 374, 1220, 457].

Менш поширеними у проаналізованій термінології були італіанізми, що запозичувалися прямим або опосередкованим шляхом через західноєвропейські мови. Перша хвиля увійшла в XIV ст., друга хвиля – в XVI – XVII ст.: *gondula* 'плоскодонний одновесловий венеціанський човен з піднятими фігурним носом і кормою' < іт. *gondola*, *galeota* / *galiota* / *galiot* < іт. *galeotta*, *barateria* 'навмисні дії капітана або команди, що завдають шкоди судну або вантажу' < іт. *baratteria*, *fregata* < іт. *fregata* 'швидкий вітрильний корабель' (XVII – XIX ст.), військ. 'сучасний військовий конвойний корабель перехідного типу між легким крейсером і ескадреним міноносцем', *kapitana* заст. 'невелика галера, яку очолював командуючий галерами; (у деяких флотах) корабель командувача або адмірала' < іт. *kapitana* (Największa galera nazywała się regata, mniejsza – kapitana (M. Zaruski «Żeglartwo»); *brygantyna* 'двощоглове вітрильне судно з прямими вітрилами на носовій щоглі й косими – на кормовій', 'військовий вітрильний корабель' (XVI – XVIII ст.) < нім. *Brigantine*, англ. *brigantine*, іт. *brigantine* 'корсарський корабель', *brigante* 'бандит, корсар', *kompas* < нім. *Kompass*, іт. *compasso* 'циркуль', 'стрілка компаса' [SJP Dor. 1: 3 51, 2: 1022, 3: 535; NL: 508; Szymczak 1: 586–587; WSWO: 138, 179, 457, 654].

Терміни, запозичені з французької мови, почали входити до польської мови в період правління короля Г. Валуа (XVI ст.). Французько-польські мовні контакти посилювались унаслідок переміщення мистецького і культурного центру Європи з Італії до Франції (XVII ст.).

У XVIII ст. переймаються військово-морські терміни, оскільки Франція у військовій справі займала на той час провідні позиції. Мода на

французьку мову посилюється в період наполеонівських війн (1803–1815) та утримується до Другої світової війни.

Галліцизми запозичувались до ВГЛ польської мови як прямим, так і опосередкованим шляхом. Вони увійшли до таких ЛСГ: назви конструкції плавальних засобів (*bak*¹ ‘носова частина верхньої палуби судна; надбудова в носовій частині палуби’ < рос. *бак*, гол. *bas*, фр. *bas* ‘кадка, чан’, *kajuta* ‘житлове приміщення на судні для пасажирів або екіпажу’ < нім. *Koje* + *Hütte*, *Kajüte*, дн., гол. *kajutj*, фр. *cahute* ‘невелика хата’), назви дій суб’єкта і переміщення об’єкта по воді (*debarkować* ‘залишати судно або розвантажувати з нього товар’ < фр. *débarquer*), назви виконавців дії (*dyspaszer* ‘офіційний експерт, що проводить розрахунок збитків у разі аварії судна’ < фр. *dispacheur*, *komandor*² ‘військове звання офіцера на польському військово-морському флоті’, спорт. ‘керівник спортивних змагань та їх суддя’, ‘голова веслярського або яхтового клубу’ < фр. *commandeur*, *pilot* ‘навігатор’ < фр. *pilote*) [SJP Dor. 2: 1009; NL: 522, 1317; WSWO: 130, 244, 584, 649].

У мікрогрупі назв плавальних засобів запозичення французького походження позначають здебільшого архаїчні водні споруди: *gabbar* / *gabara* заст., розм. ‘прибережне морське плоскодонне судно’ < фр. *gabare* (Dwa małe *gabary* wystarczyły by na to, aby mógł dla siebie właśnie prowadzić paliwo i potrzebny zapas żywności swojej (W. Potocki «Obrazy»), *galeas* / *galeasa* ‘невеликий вітрильник на Балтійському і Північному морях’ (XIX – XX ст.), ‘великий військовий вітрильно-весловий корабель на Середземному морі’ (XV – XVII ст.) < фр. *galéasse* (Do podróży dalszych... używano często większego typu statków wiosłowo-żaglowych, tzw. *galeasów* («Wiedza»)) [SJP Dor. 2: 1009; WSWO: 431; NL: 522; Szymczak 1: 586].

Підкреслимо, що на сучасному етапі німецькі й французькі впливи на польську мову, зокрема в науково-технічній галузі, втратили своє значення [8, 316].

За часів панування короля Владислава Ягелло (XV ст.), коли до складу Речі Посполитої входили литовські, білоруські й українські землі, з мовлення українських козаків до польської мови потрапляють тюркські й молдавські слова [3, 94]. Вони поповнюють назви плавальних засобів, наприклад, *bajdak* / *bejda* / *bejdas* / *bajdas* ‘великий безпалубний річковий вітрильно-весловий човен, розповсюджений на річках України, Білорусії та на Чорному морі’, ‘невеликий млин

на Дніпрі’ (Największym statkiem Dniepru i Prypeci był *bajdak*, duża łódź jednomasztowa, o prostych bokach i płaskim dnie (J.S. Bystron «Dzieje obyczajów w dawnej Polsce») < укр. *байд’ак*¹ ‘плоскодонне однощоглове дерев’яне річкове судно’, яке запорізькі козаки використовували для плавання по морю’, рос. *б’айд’ак* ‘річкове судно на Дніпрі, Німані, Волзі’, др. *байдакь* ‘судно’ (XVII ст.) з перської мови, споріднене з укр. *байда* ‘довбаний човен’, рос. *б’айд’а* ‘барка’ [ЕСУМ 1: 113, 116; WSWO: 130].

Назва *czajka* / *czai*k ‘військовий корабель’ (XVI – XVII ст.) запозичена за посередництвом укр. *чайка*² іст. ‘бойовий довбаний човен запорізьких козаків, обшитий ззовні дошками або очеретом’, псл. **cajka* (звуконаслідування крику птаха **kē*) з тур. *şajka* ‘човен, барка’ [Linde 1: 344; Sławski 1: 112; SJP Dor. 1: 229, 1088; Szymczak 1: 306; ЕСУМ 1: 113, 116; Грінч. 1: 20]: Cośmy przeszli, póki *czajki* nie wypłynęły na morze, tego język nie wysłowi (H. Sienkiewicz «Pan Wołodyjowski»).

Найменші традиції в термінології водного господарства польської мови мають англіцизми, що входили до ВГЛ прямим і опосередкованим шляхом. Мода на запозичення з англійської мови починається з початку XIX ст. і поширюється в другій половині цього століття [7, 58; 10, 82-102]. Перша хвиля (до Другої світової війни) пов’язана з активними польсько-британськими і польсько-американськими мовними контактами. У середині XX ст. почалася друга хвиля, яка продовжується до нашого часу, адже англійська мова є обов’язковою в польських вищих і середніх навчальних закладах, нею користуються міжнародні суднові команди, які плавають «під прапором».

Англіцизми поповнили різні мікрогрупи ВГЛ, зокрема назви плавальних засобів, (*kuter* ‘невелике судно для пасажирських, військових, спортивних, промислових перевезень’, ‘швидкий військово-морський корабель спеціального призначення’, ‘однощоглова яхта’ < нім. *Kutter*, англ. *cutter*, *kecz* ‘невелике двощоглове вітрильне судно’, ‘оснащення цього вітрильника’ < англ. *ketch*, *draga* ‘волок’, ‘плавучий засіб зі збагачувальним устаткуванням для видобування корисних копалин’ < рос. *драга*, фр. *drague*, англ. *drag*, *dredge*), назви конструкції плавальних засобів (*greting* ‘суднові сходи’, ‘дерев’яна решітка на дні човна або яхти’ < англ. *grating*, *bulaj* ‘герметичне кругле водонепроникнене вікно з прозорим склом на судні’ < нім. *Bullauge*, діал. англ. *bull’s eye* ‘бичаче око’, *pentra* ‘примі-

щення, призначене для комплектації страв' < англ. *pantry*) [WSWO: 712, 620, 289, 465, 712].

Точну кількість термінів з англійської мови підрахувати важко, оскільки вони продовжують запозичуватися, зокрема, до мікрогрупи водного спорту і туризму. Характерною рисою цих слів є графічна варіативність, слабе фонетико-морфологічне й орфографічне освоєння на ґрунті польської мови: *szkuner* / рідше *skuner* 'вітрильник із двома й більше щоглами і косими вітрилами' < англ. *schooner*, *skajlajt* / *skylight* мор. 'вікно з прозорим склом на даху каюти або в палубі судна' < англ. *skylight*, *forpik* 'носовий відсік на судні' < нім. *Vorpiek*, англ. *forepeak*, *bims* 'підпалубна балка, що є частиною поперечного набору судна' < рос. *бумс* < англ. *beam(s)*, *waterwajs* 'широка товста дошка дерев'яного палубного настилу вздовж борту судна' < рос. *ватервейс*, англ. *water-way*, *bat* / *bata* 'великий річковий човен для перевезення вантажів', *bot* 'невелике вітрильне, моторне або веслове судно' < іт. *batto*, *battileo* 'човен', дангл. *bāt* 'човен' [SJP Dor. 1: 717, 2: 942, 3: 13, 25; WSWO: 143, 181, 410, 1215; 18, 196, 198, 208].

ЛІТЕРАТУРА

1. Єрмоленко С.С., Харитоновна Т.А., Ткаченко О.Б., Яворська Г.М., Ткаченко В.Я., Шамота А.М. Мова в культурі народу // «Мовознавство». – 1998. – № 4-5. – С. 3-17.

2. Мотузенко Е.М. Морская рыболовецкая терминология Северо-Западного Причерноморья: Дис. ... канд. филол. наук, Одесса, 1987. – 223 с.

3. Русанівський В.М. Польська ділова мова XVI – XVII ст. як джерело вивчення її історичних взаємин з українською // Славістичний збірник. – К.: «Наук. думка», 1963. – С. 86-96.

4. Филимонова Т.А. Латинские заимствования в современном польском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Ленинград, 1986. – 15 с.

5. Черниш Т.О. До проблеми дослідження лексичних взаємозв'язків слов'янських мов // Мовознавство. – 1994. – № 6. – С. 53-60.

6. Brocki Z. Morze pije rzekę. Historyjki z życia terminów morskich. Zbiorek trzeci. – Gdańsk: Wydawnictwo Morskie, 1969. – 365 s.

7. Buttler D. Rozwój słownictwa w sześćdziesięcioleciu // Język i językoznawstwo polskie w sześćdziesięcioleciu niepodległości (1918–1978). Mat. konferencji naukowej. – Warszawa, 25.10.1978 r. / Red. J. Rieger, M. Szymczak. – Warszawa: Ossolineum, 1982. – S. 57-63.

8. Dunaj B. Elementy obce w najnowszej leksyce polskiej // Studia historycznojęzykowe III / Red.

Лексичні запозичення з інших мов світу входили до ВГЛ у процесі опосередкованих мовних контактів, пор. *kanu* / *kanoe* / *canoe* 'ескімоський човен', 'човен у індіанських племен', 'весловий човен без кочетів, у якому весляр застосовує однолопатево весло' < англ. *canoe*, ісп. *canoas*, кариб. *kanava*, *katamaran* 'яхта або двухкорпусне судно зі спільною палубою' < англ. *catamaran*, нім. *Katamaran*, там. *kattumaram* 'зв'язані колоди' [WSWO: 283, 596, 614, 1152].

Проведене дослідження засвідчило зв'язок між джерелами та їх приналежністю до окремих мікрогруп лексики водного господарства. Так, терміни голландського походження переважають у назвах конструкції плавальних засобів, а німецькі – у назвах риболовних знарядь.

У процесі історичного розвитку взаємодіяли як тенденції до збільшення питомих засобів, так і до інтернаціоналізації. Лексичні запозичення освоюються у ВГЛ польської мови, стають основою для похідних назв і полікомпонентних словосполучень із більшим класифікаційним потенціалом, утворюють нові словотворчі гнізда, а їх семантика модифікується.

K. Rymut, W.R. Rzepka. – Kraków: Instytut Języka Polskiego PAN, 2000. – S. 313-318.

9. Karszniewicz-Mazur A. Zapożyczenia leksykalne ze źródła niemieckiego we współczesnej polszczyźnie // Acta Universitatis Wratislaviensis. – Wrocław, 1988. – № 736. – 310 s.

10. Kiryliuk S. Wpływ języka angielskiego na tworzenie się polskiej terminologii morskiej // Effectivization of foreign language learning teaching process in maritime academies. Mat. sympozjum naukowego organizowanego w Szczecinie 9-10 kwietnia 1980 r. – Szczecin, 1980. – S. 84-102.

11. Klemensiewicz Z. Historia języka polskiego. – Warszawa: PWN, 1961–1972. – Cz. 1. Doba staropolska: od czasów najdawniejszych do początków XVI wieku, 1961. – 231 s. – Cz. 2. Doba średniowieczna, 1965. – 318 s. – Cz. 3. Doba nowopolska: od ósmego dziesięciolecia XVIII wieku do roku 1939, 1972. – 311 s.

12. Łuczyński E. Kotwica i terminy pokrewne (Dodatek do «Kota i kotwicy» Zygmunta Brockiego) // Zeszyty Naukowe Wydawnictwa Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego. Prace Językowe. – 1987. – № 13. – S. 53-61.

13. Łuczyński E., Maćkiewicz J. Językoznawstwo ogólne. Wybrane zagadnienia. – Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 1999. – 118 s.

14. Milewski T. Teoria, typologia i historia języka. – Kraków: «Universitas», 1993. – 430 s.

15. Reczek J. Języki w dawnej Rzeczypospolitej // «Język polski». – 1989. – № 1-2. – S. 10-19.

16. Roppel L. Przegląd historyczny prac nad polskim słownictwem morskim w latach 1899–1939. – Gdańsk: «Ossolineum», 1955. – 66 s.

17. Rybicka H. Losy wyrazów obcych w języku polskim. – Warszawa: PWN, 1976. – 151 s.

18. Ożdżyński J. Morska wspólnota kulturowa w świetle faktów językowych. Morfologia zapożyczeń w polskim słownictwie flisackim i żeglarskim. Prace monograficzne. – Kraków. – 1989. – T. 105. – 376 s.

19. Skuratowicz B. Kultura morska jako przedmiot badań naukowych // «Nautologia». – 1973. – № 1 / 2. – S. 109-112.

20. Tokarski J. Słownictwo. Teoria wyrazu. – Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1971. – 211 s.

21. Turo K. Morskie drogi Polaków: Relacje podróżopisarskie z lat 1920–1939. – Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 1996. – 155 s.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

Грінч. – Словарь української мови. Зібр. ред. журн. «Киев. Старина» / Упорядкував, з дод. влас. матеріалу, Б. Грінченко / В 4 т. – К., 1907–1909. – Репринтне видання. – К.: «Лексикон», 1996.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: В 7 т. / Укл. Г.В. Болдирев, В.Т. Коломієць, А.П. Критенко та ін.; Ред. кол.: О.С. Мельничук (гол. ред.) та ін. – К.: «Наука, думка», 1982–2003.

СЛТ – Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – 2-е изд., стереотип. – М.: Сов. энциклоп., 1969. – 608 с.

СУМ XVI – XVII ст. – Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.: У 28-ми вип. / Гол. ред. Д. Гринчишин. – Львів, 1994–2002.

Brückner – Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Warszawa: Wiedza Powszechna, 1970. – 806 s.

Linde – Linde S.B. Słownik języka polskiego: W 6 t. – wyd. 2, popraw. i pomnoż. – Lwów: «Ossolineum». – 1854–1860.

MLM – Grajewski I., Wójcicki J. Mały leksykon morski. – Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1981. – 317 s.

NL – Nowy leksykon PWN (100 000 słów). – Warszawa: PWN, 1998. – 2030 s.

SJP Dor. – Słownik języka polskiego: W 11 t. / Red. W. Doroszewski. – Warszawa: PWN, 1958–1968.

SK Pobl. – Słownik kaszubski z dodatkiem idyotyzmów chełmińskich i kociewskich ułożył X.G. Poblöcki. – Chełmno, 1887. – 160 s.

Sławski – Sławski F. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Kraków: Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego, 1952–1982.

Szymczak – Słownik języka polskiego: W 3 t. / Red. naukowy M. Szymczak. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002.

WSWO – Wielki słownik wyrazów obcych PWN / Pod red. M. Bańko. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005. – 1348 s.